

MURRAY BOOKCHIN'İ YAŞATMAK

Emet Değirmenci

Toplumsal Ekoloji felsefesinin kurucusu Murray Bookchin'i 30 Temmuz 2006 tarihinde yitirdik. Murray Bookchin sadece 20. yüzyılın yeşil hareketine damgasını vurmakla kalmadı. İnaniyorum ki; onun düşünceleri geleceğin birçok sosyal hareketine ve özgürlükçü düşüncesine de damgasını vuracaktır. Çünkü Bookchin, uzak görüşlü kapasitesiyle toplumsal gelişimde bize daha uzun yıllar ışık tutacaktır. Bookchin, yalnızca önsezili bir düşünür ve yazar değil, aynı zamanda yaşamı boyunca aktif bir dava insanı oldu.

Toplumsal Ekoloji Grubu üyelerinden biri olarak Bookchin'i 2001 Haziran'ında kişisel olarak tanımış olmayı büyük bir kazanç sayıyorum. Amerika'nın Vermont eyaletindeki Toplumsal Ekoloji Enstitüsünü (*The Institute for Social Ecology*) ziyaretimiz ve yaz okuluna katılımımız sırasında Bookchin'le söyleşip kendisiyle birkaç saat geçirme olanağı bulmuştuk. İzlenimlerimizi de bu derginin birinci sayısında yansıtmıştık.

Bookchin 85 yıllık yaşam dilimine gerek eylemsel gerekse düşünsel anlamda çok şeyler sığdırdı. Toplumu devrimci bir şekilde dönüştürme anlamında 27 kitap ve yüzlerce makale ve broşür kaleme aldı. Toplumun kalıcı bir şekilde değişim ve dönüşümünün ancak ve ancak yüz yüze ilişkilere dayanan doğrudan demokrasi yoluyla olabileceğini vurguladı. Aynı zamanda düşüncelerini hayata geçirmek için oluşturduğu (ve bizzat kendisinin öncülük ettiği) işçi sınıfı mücadelelerinden, anti nükleer harekete ve belediye meclislerine kadar bir dizi örnek vardır.

Bookchin, 1950'lerden sonra Amerika'da endüstriyel-kapitalist toplumun merkezileşip canlı

ve cansız doğayı sistemli bir şekilde yok etmeye başladığı dönemde ekolojik krizin başladığını tespit etti. Daha sonraki yıllarda bu konuda toplumsal bir mücadelenin teori ve pratiğini gösteren ilk düşünür oldu. Bu yazıda Bookchin'in politik kişiliğini, temel bazı görüşlerini ve ilgili yayınlarını tanıtacağız.

Erken ve Genç Yaşlarda Bookchin

Bookchin Rus kökenli devrimci bir ailenin çocuğu olarak 1921 yılında New York'ta dünyaya geldi. Çevresinde olup bitenleri anlama ve sentezleme yeteneği daha çocuk denilebilecek yaşlarda gelişti. Elbette bunda ailesinden aldığı altyapının önemi yadsınamaz. Yetiştirdiği Bronx semti göçmen kökenli işçi sınıfı insanların yoğun yaşadığı bir bölgeydi. Bronx semtinin mücadele ve dayanışma ruhu onun politik kişiliğinde önemli rol oynar. Çünkü oradaki İtalyan, Rus, Alman ve diğer göçmenler Birinci Dünya Savaşı sonrası yükselen anti-faşist mücadeleyi (ve geldikleri ülkenin koşullarını) yakından izlemektedir. Dokuz yaşına kadar bir dizi devrimci kitap okuyan Bookchin, bir gün kapılarına gazete satmak için gelen bir delikanlıyla olan diyalogu sonucu kendisini "Kapital" in tartışıldığı toplantıda bulur. Daha sonra örgütlenme yeteneği, meraklı ve araştırmacı kişiliği onu kısa sürede lider konumuna getirmiştir. Böylelikle 14 yaşında Amerikan Komünist Partisi'nin New York'taki "Genç Öncü" (*Young Pioneer*) liderlerinden biri olmuştur.

Aynı zamanda etkili bir konuşmacı olan Bookchin, 1930'larda New York'un büyük parklarında yaptığı konuşmalar ve yorumlarla yığınların dikkatini çekmeyi başarmıştır. Devrimci anılarında Vanzetti'nin asıldığı zaman o bölgedeki göçmenlerin talebi üzerine gazetelerin

üst üste baskılar yapmak durumunda kaldığını anlatır. Hatta bu kesiti de içeren ve sol içindeki deneyimlerini aktarıp solun geleceğine ışık tutacak nitelikte olan kitabı; "Marksizm, Anarşizm ve Solun Geleceği" (*Marxism, Anarchism and the Future of the Left*) bu dönemin bir fotoğrafını da kapsar. Ziyaretimiz sırasında yeni çıkmış olan bu kitabı imzalayıp bize armağan etmiş olması da elbette başka bir incelikti.

Amerika'da "Kara Pazartesi" olarak anılan ve tüm dünyayı etkileyen 1929 ekonomik ve sosyal buhranı sırasında etkin mücadelenin içinde olan Bookchin, ailesinin ekonomik buhrandan yakından etkilendiğini belirtir. Hatta o zamanlar ailesinin ev kirasını bile ödeyemeyip apartmandan atıldığını, ancak birlikte yaşadığı büyük annesi ve annesinin o koşullarda sisteme karşı toplumsal mücadelelerinin nasıl keskinleştiğini büyük bir coşku ile anlatır. O dönemdeki göçmenler arasındaki dayanışma ise bugünlerde pek rastlanmayacak niteliktedir.

18 yaşında ise Stalin'in despotluğuna karşı açık eleştirisi nedeniyle Bronx'daki Genç Komünistler Birliğinden (*Young Communist League*) atılmış olduğunu keyif alarak vurgular. 1930'ların sonlarında ise Troçki'nin anti-Stalinist çıkışlarına hayranlık duydu. Ancak Troçkizmle flörtü uzun sürmedi.

Bookchin 1950'lere kadar işçi sınıfı hareketinin bizzat içinde yer aldı. Çalıştığı General Motors fabrikasında genel grevlerin örgütleyicisi oldu. İşçi sınıfının 1950'lerdeki artan refah düzeyiyle birlikte devrimci niteliğini kaybetmeye başladığı dönemde Bookchin yeni ufuklara yöneldi ve anarşizme sempati duymaya başladı. Kapitalizmin "büyü ya da öl" mantığının insanları ve diğer canlıları doğrudan etkilemeye başladığını gördü. 1950'lerin başında nükleer endüstriye karşı örgütlenen barış hareketinin sürükleyicilerinden oldu. Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan bombalardan sonra Amerika'nın Pasifikte (*Bikini Adaları*'nda) yaptığı denemeler hakkında antinükleer yayınların çıkmasına ön ayak oldu. 1954'de yayımladığı "Bombalamayı Durdurun" (*Stop the Bomb*) broşürü New York'ta 20 bin adet dağıtıldı.

Bu denemeler sırasında iki Japon balıkçısının Pasifikte ölümü (ve daha önce de Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalar da dikkate alındığında) bu yayının Japonya'da dokuz milyon kişiye ulaştırılması önemlidir.

1950 ve 60 arası Bookchin, kapitalizm günden güne merkezileşip insan ve doğa üzerindeki yıkımını sürdürürken Marksizmin ekonomi odaklı çözümlerine eleştirel bakmaya başladı. Öte yandan merkezileşmekte olan kapitalizm; iş gücü olarak kırdan kente göçü artırırken, kentle kır arasındaki bağı da koparıyordu. Tüm bunlar Bookchin için yalnızca toplumsal sorunların büyümesinin tespiti değil, aynı zamanda doğanın da bir krize sürüklendiğinin tespitiydi. Dolayısıyla o dönemde Bookchin yeni ütopyalara ihtiyaç duyulduğunu gündeme getirdi.

Bununla birlikte kapitalizmin zehirli tarım ilaçlarının büyük (ve küçük) çiftliklerde yoğun kullanımını zorunlu kılması, devasa oto yollar ve büyük alışveriş merkezleriyle insanları tüketime yöneltip doğayı can çekişme noktasına getirmesiyle Bookchin bu kez desentralizasyona dikkat çekmeye başladı. 1958 yılında Amerikalılar meşhur "Şükran Günü" (*Thanksgiving*)'nde sos yapacak kızılıık bulamayıp paniklediklerinde ekolojik krizin belirtileri netleşmişti. 1962 yılında yayınlanan "Sentetik Çevremiz" (*Our Synthetic Environment*) kitabı, yalnız ilginç fikirlerin ortaya konduğu bir kitap olmayıp aynı zamanda çiftçilerle yapılan röportajlara ve araştırmalara dayanır. Ekolojik uyanışa dünyada ilk dikkat çeken kitap Rachel Carson'un "Sessiz Bahar" (*Silent Spring*)'ı olarak biline geldi. Oysa Bookchin'in ekolojik krizi daha geniş perspektifle ele aldığı kitabı (Lewis Herber takma adıyla) altı ay önce yayınlanmıştı. Kimi yorumculara göre

Bununla birlikte kapitalizmin zehirli tarım ilaçlarının büyük (ve küçük) çiftliklerde yoğun kullanımını zorunlu kılması, devasa oto yollar ve büyük alışveriş merkezleriyle insanları tüketime yöneltip doğayı can çekişme noktasına getirmesiyle Bookchin bu kez desentralizasyona dikkat çekmeye başladı.

Carson'un tarım ilaçlarının etkisi nedeniyle kuş seslerinden yoksun bir baharın tasvirini şiirsel bir dille anlatması o kitabın daha popüler olmasını sağlamıştır. Oysa Bookchin desentralizasyonla birlikte eko teknolojilere de dikkat çeken ilk düşünür olmuştur. Ki; o dönemde dünyada sadece Massachusetts Institute of Technology (MIT)'de tek tük bilim insanı yeni alternatif teknolojileri araştırmaya başlamıştı. Ayrıca bu kitapta insanların endüstriyel yaşamda yüz yüze kaldıkları stresin ve doktorların dahi çare bulmakta zorlandıkları hastalıkların nedenlerine de dikkat çekilmiştir. Bu da bize bugünün genetiği değiştirilmiş gıdalarını anımsatıyor.

Toplumsal Ekoloji Felsefesinin Doğuşu

Bookchin, 1960'larda solu dogmatik, otoriter öğretilere ve hiyerarşik örgütlenme tarzına karşı özgürlükçü düşünceleri tartışmaya davet etti. İnsanın doğayla uyumlu yaşamasını, politik özgürlüğünü ancak ve ancak yüz yüze ilişkilere dayanan doğrudan demokrasi yoluyla sağlayabileceğini vurguladı. Özgür demokratik bir topluma işaret eden bu düşünceler "Toplumsal Ekoloji" felsefesinin temellerini oluşturuyordu. Ancak o zamanlar insanlar daha ekoloji sözcüğüyle tanışmamış olduklarından, Bookchin "karşı kültür" (*counter culture*) terimini dillendirdi. Dolayısıyla Amerika'da ve dünyada alternatif bir kültür yaratmanın gerekliliğine dikkat çekti. Yeni sol düşünceler olarak bu görüşlerini 1971'de "Kıtlık Sonrası Anarşizm" (*Post-Scarcity Anarchism*) kitabında topladı. Bookchin, ayrıca toplumsal ekoloji düşüncesiyle ulus devletin merkezileştiği dönemde yeni politik ve felsefi bir sentez vasıtasıyla politik gücün doğrudan demokrasi güçlerine yani özgür yurttaşlara geçmesi gerektiğine dikkat çekti.

1970'lerde Bookchin yazıları, konferans ve seminerleri vasıtasıyla Amerika'nın yanı sıra diğer ülkelerdeki (Almanya, Kanada ve Japonya

gibi) yeşil hareketleri etkiledi. Vermont'un Burlington kentine taşınmasının üçüncü yılında (1971) Plainfield'deki Toplumsal Ekoloji Enstitüsü (*The Institute for Social Ecology*)'nün kurulmasına ön ayak oldu. Enstitü eko filozofi, sosyal teori, alternatif teknolojiler ve alternatif sanat alanlarında 35 yıl boyunca hizmet verdi. Yaz okulları, yüksek lisans ve doktora programları vasıtasıyla ulusal ve uluslararası düzeyde birçok öğrenci yetiştirdi.

1982 yılında yayımlanan "Özgürlüğün Ekolojisi" (*The Ecology of Freedom*) kitabı sonraki yıllarda (Türkçe dahil) birçok dile çevrilmekle kalmayıp aynı zamanda sosyal düşünceler konusunda bir klasik haline geldi. Bu kitapta Bookchin tarih

boyunca ortaya çıkan hiyerarşilerin türlerini ve kökenlerini irdeleyip insanın insan üzerinde kurduğu egemenliği antropolojik verilerle ele alır. Cins, yaş, ırk, sınıf, etnik farklılık ve ulusa bağlı hiyerarşilerin insanın insan üzerindeki egemenliğini yarattığını ve bunun nasıl doğa üzerindeki hakimiyete dönüştüğünü ele alır. Böylece ekolojik sorunların nereden kaynaklandığına ve insan yaşamının yeniden doğayla uyumlu hale getirilmesi için insanın insan üzerindeki her türlü tahakkümünün ortadan

kaldırılması gerektiğine dikkat çekmiş oldu. Bu kadar kapsamlı, bütünlükçü ve köktenci bir yaklaşım dünyada tamamıyla yeni olup sol için (Türkiyeli solcular dahil) oldukça ufuk açıcı oldu.

Ayrıca Bookchin yapıtlarında ve konuşmalarında kadın sorununa da değinir. Kadın hareketine yalnızca duyarlı olmakla kalmadı, aynı zamanda kültürdeki cinsel ayrımcılığa dayalı yanlışları da ortaya koydu. Erkek egemen dilin kadınları yok saydığına, eksiklerine ve hatalarına dikkat çekti. Elbette burada ta 1800'lü yılların başında başlayan feministlerden öğrendiklerinin önemi büyüktür. Ancak bunu yerli yerinde kullanabilen

ender erkek düşünürlerdendir. Örneğin, *Özgürlüğün Ekolojisi*'nde hiyerarşilerin kökenini irdelerken insanlı doğada erkeğin kadın üzerindeki egemenliğinin dünyada ilk ortaya çıkan egemenlik ilişkilerinden biri olduğunu vurgular. Hatta daha 1971'de yayınladığı *"Kıtlık Sonrası Anarşizm"* kitabında bu egemenlik ilişkisine dikkat çekerken kadın özgürlüğü hareketinin önemine şöyle işaret eder: *'Kadın özgürlüğü hareketi, yalnızca toplumda her gün yaşanan egemenliği gözler önüne sermekle kalmadı. Dilimizdeki sözdizimi (sentaks) hatalarını da ortaya koydu'*. Ayrıca Bookchin, görüşlerini aktarırken "manmade", "mankind", "humanity", "proletariat" gibi sözcüklerin karşılıklarının türetilmesi gerektiğini vurgulayıp "dilinde özgürleşmesi"nden söz eder. Burada İngilizceleri belirtilen sözcüklerin benzerleri Türkçe'de de fazlasıyla mevcuttur.

1986 yılında yayınladığı "Kentleşmenin Yükselişi ve Yurttaşlığın Düşüşü" (*The Rise of Urbanization and the Decline of Citizenship*) kitabıyla da politik olarak doğrudan demokrasinin nasıl uygulanacağını açıklar. Belediye ve semt meclislerinde doğrudan demokrasinin nasıl yürütüldüğünü tarihsel örneklerle işler. Kendisi de bu tür düşünceleri hayata geçirmek için çabalamıştır. Örneğin, yaşadığı yer Burlington'da ve Vermont eyaletinde mahalle ve kent meclislerinde çalışıp (hatta aday olarak) yerel ve bölgesel yeşillerle birlikte bu düşünceleri hayata geçirmeye çalıştı. Burada (Türkiye'den farklı olarak) ABD'de yurttaşların belediye yönetimlerinde yer alarak yasaları değiştirmek dahil bir çok yetkileri olduğunu vurgulamakta yarar var. Bugün Vermont, Amerika'da hâlâ en ilerici eyalet sayılıyorsa bu tür katkıların payı olduğu gözden uzak tutulamaz.

Yeni Bir Aydınlanma Dönemine İşaret Et

Bookchin 1990 yılında kötüye giden sağlığı nedeniyle aktif politikadan uzaklaşmak zorunda kaldı. Ancak araştırma ve yayınlarına toplumsal ekolojist (yazar ve aynı zamanda son 20 yıldaki dava ve yaşam arkadaşı) Janet Biehl ve diğer yakınlarının yardımıyla devam etti. Toplumsal Ekoloji Enstitüsü'ndeki derslerini sürdürdü. 1996 - 2003 yılları arasında dört cilt halinde "Üçüncü

Devrim" (*The Third Revolution*) kitabını yayımladı. Bu kitapta Ortaçağdaki köylü ayaklanmalarından endüstriyel devrime, Fransız Devrimi'nden İspanya'da yaşanan anarşist dönüşümlere kadar bir dizi devrim gözden geçirilir. Bu devrimlerdeki özgürlükçü güçlere vurgu yapılır.

Yukarıdaki betimlemelerden de anlaşılacağı üzere eylem ve düşünce insanı olarak Bookchin, kendi kendini yetiştirip çığır açan ender insanlardandır. Elektronik mühendisliği okumasının dışında üniversite eğitimi görmemesine rağmen kendi kendini eğiterek 40 yaşlarında 'emeritus professor' seviyesine kadar yükseldi.

1999 yılında dünyanın ilk anti otoriter küresel hak arayışı hareketi onu oldukça heyecanlandırdı. Dolayısıyla toplumu harekete geçirme deneyimleriyle *Seattle*'in örgütlenmesinde sadece yardımcı olmakla kalmadı. Aynı zamanda tekerlekli sandalyesiyle bizzat sokaktaki gösterilerde yer aldı. Enstitüyü ziyaretimiz sırasında *Seattle* ruhunu duvarlardaki fotoğraflarda görmek mümkündü.

Bookchin'in Hegel, Marks ve Kropotkin'den etkilendiği inkâr edilemez. Ancak onun kendine özgü politik çizgisinin de altını çizmek gerekir. 1960'ların sonlarına doğru Marksizm-Leninizm'e karşı eleştirilerini, 1970 ve 80'lerde derin ekoloji gibi mistik ve insanı dışlayan görüşlere karşı, 1990'larda da bireysel anarşizme, postmodernizme ve özgürlüğü bireysel yaşam biçimi olarak algılayanlara karşı eleştirilerini net bir şekilde ortaya koydu. Bir başka deyişle Bookchin her türlü egemenlik ilişkisine karşı çıkarken akılcılığın ve tutarlılığın altını hep çizdi. Bunun yanında toplumdan kopuk

Kadın hareketine yalnızca duyarlı olmakla kalmadı, aynı zamanda kültürdeki cinsel ayrımcılığa dayalı yanlışları da ortaya koydu. Erkek egemen dilin kadınları yok saydığına, eksiklerine ve hatalarına dikkat çekti. Elbette burada ta 1800'lü yılların başında başlayan feministlerden öğrendiklerinin önemi büyüktür. Ancak bunu yerli yerinde kullanabilen ender erkek düşünürlerdendir.

akademisyenlerce ekolojinin kuru bir bilim haline getirilmesine de karşı çıktı. Kapitalist ekonominin bilim ve düşünceleri satın alınacak metalar olarak görmesini ise hiç bir zaman içine sindiremedi! İnsanlık, 20. yüzyıl ve gelecek için çıkışın ne olması gerektiğini *"İnsanlığı Yeniden Büyülemek"* (Re-enchanting Society) kitabında şöyle dile getirdi:

"Epistemolojiler olarak öne sürdüğünüz post-modernizm, mistisizm, nihilizm ve eski otantik görüşleriniz işlerlik göstermeyecek beyler! Eğer insanlık için bir umut varsa o da insanlığın gelişimine düşman olmak değildir. Akılcılık, insanın en etkili silahıdır. Nedenleri ve sonuçlarıyla geline nokta muhakeme etmenin zamanıdır. Şimdi yeni bir aydınlanma dönemine ihtiyacımız var."

Bookchin, 1990'ların sonunda son 30 yıldır

Tekrarlamak gerekirse onun için geleceğin özgürlükçü toplumunu yaratma ne derin ekoloji gibi insanı dışlayan mistik bir felsefeyle, ne bireysel anarşizmle, ne de işçi sınıfının (ya da başka herhangi bir sınıfın) iktidar mücadelesiyle mümkündür. Bookchin elbette kapitalist toplum ilişkilerinin ve çıkar çatışmalarının hüküm sürdüğü ortamda (68'lerin sloganıyla) imkânsız istedi. Ama aynı zamanda günümüzde geline nokta analiz ederken gerçekçi oldu. Ancak imkânsızın nasıl ve ne yolla gerçekleştirileceğini de açıkça gösterdi.

bağlantılı olduğu anarşizmin yetersiz olduğunu ifade etti. Kendisini anarşist olarak tanımlamak yerine yeni politik görüşünün uzun süredir üzerinde kafa yordığı *Komünalizm* olduğunu dile getirdi. Bu anlayışın ne olduğunu açmakta yarar var. *Komünalizm*, insanların ihtiyaçlarına göre yerel halk meclislerinde örgütlenecekleri ve karar alma mekanizmasının yüz yüze ilişkilere ve tartışmalara dayalı olarak yapıldığı, halkın kendi meclislerini oluşturmaya dayanır. Bu meclisler; kentlerin mahalle meclisleri olabileceği gibi, kasaba ve köylerdeki karar mekanizmaları da olabilir. Bu topluluklar aynı zamanda karşılıklı yardım ve toplumsal

dayanışma temelinde organik bütünleşmeyi sağlayacak örgütlerdir. Bookchin'in *"komünlerin komünü"* olarak adlandırdığı bu birlikler federasyon ve konfederasyonlar halinde bölge ve kıta düzeyine yayılıp ulusal sınırları aşacak niteliktedir.

Doğrudan demokrasi yoluyla konfederasyonlarda verilen kararlar temsili iradeyi değil, halkın kendi kararlarını yansıtacaktır. Dolayısıyla güç, merkezi ya da hiyerarşik bir otoritede (herhangi bir parti organı gibi) değil, yine yerel halk meclislerinde olacaktır. Delegeler yalnızca orada verilen kararları iletmek ve o kararlar doğrultusunda çözümler üretmekle yükümlü olacaktır. Bu şekilde herhangi bir tahakküme dayanmayan farklı topluluklar arasında toplumsal dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma mümkün olacaktır. Böylece temel ihtiyaçlar olabildiğince yerel olarak üretilirken, özellikle bilgi ve teknoloji paylaşımı yoluyla toplulukların birbiriyle karşılıklı dayanışması ve doğayla uyumlu bir şekilde yaşamaları sağlanabilecektir.

Sonuç olarak

Türkiyeli özgür düşünce arayıcıları ne yazık ki Bookchin'in görüşleriyle geç tanıştı. Bookchin'in Türkçe'ye çevrilen ilk kitabı *"Özgürlüğün Ekolojisi"* olup 1994'te Ayrıntı Yayınları'ndan çıktı. Daha sonra diğer bazı kitaplar da yine Ayrıntı, Kabalcı ve Kaos yayınları tarafından dilimize kazandırıldı. Umarız Bookchin'in diğer kitapları da çok geçmeden Türkçe'ye kazandırılır. Özgürlükçü bir toplum yaratma arzusunu taşıyanlar onun görüşlerini daha yakından tanıyıp özümleme fırsatı bulurlar. Zira Bookchin'in akılcı, tutarlı ve bütünlükçü görüşlerine her zamankinden daha çok ihtiyacımız var. Bir başka deyişle küresel kapitalizmin hüküm sürdüğü 21. yüzyıl'da Bookchin'in deyişiyle *yeni bir aydınlanma* dönemine ihtiyaç olduğu kuşkusuz.

Bunun yanında şunu da eklemek gerekir. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de Bookchin'in ölümünün ardından bir dizi yazı çıktı. Kimisi onu Marksist sosyalist ilan ederken, kimisi de Bookchin'in son zamanlarda rota değiştirdiğini dile getirdi. Oysa Bookchin'in yazıları ve konuşmaları incelendiğinde yalnızca görüşlerini

Bookchin'i yaşatmak ise onun öğretilerini kişisel ve toplumsal yaşantımızda hayata geçirmekle olasıdır. Ekolojik bir topluma doğru ilerlemek, bireysel ve toplumsal dönüşümün birlikte yapılması gerektiğini gösteriyor. Bu felsefeyi özel alanımızda; evde eşimiz dostumuz ve çocuklarımızla kurduğumuz egemenlik ve güç ilişkisine dayanmayan ilişkide ete kemiğe dönüştürebileceğimiz gibi, bu ruhu toplumsal alandaki dönüşüme de yansıtmalıyız.

çatışmalarının hüküm sürdüğü ortamda (68'lerin sloganıyla) *imkânsızı istedi*. Aynı zamanda günümüzde gelinen noktayı analiz ederken *gerçekçi oldu*. Ancak imkânsızın nasıl ve ne yolla gerçekleştirileceğini de göstermeye çalıştı.

Bookchin'i yaşatmak ise onun öğretilerini kişisel ve toplumsal yaşantımızda hayata geçirmekle olasıdır. Ekolojik bir topluma doğru ilerlemek, bireysel ve toplumsal dönüşümün birlikte yapılması gerektiğini gösteriyor. Bu felsefeyi özel alanımızda; evde eşimiz dostumuz ve çocuklarımızla kurduğumuz egemenlik ve güç ilişkisine dayanmayan ilişkide ete kemiğe dönüştürebileceğimiz gibi, bu ruhu toplumsal alandaki dönüşüme de yansıtmalıyız. Çünkü, kendimizi ve toplumu dönüştürmede aslanan güç ilişkisi değil, karşılıklı dayanışma, sevgi ve yardımlaşmadır! Aynı ruhu sokağımız,

geliştirip netleştirdiği ortaya çıkar. Geçmişin birikim ve gözlemleriyle günümüzün sosyal hareketlerinin analizini yapıp, gerçekçi bir gözle alternatifin ne olacağına işaret ettiği görülür. Bookchin, zaman içinde değişmeyecek bir dogma yaratmaya çalışmadı, aksine toplumsal gelişmeyle birlikte organik olarak evrilecek bir kurama temel oluşturmaya çalıştı. Tekrarlamak gerekirse onun için geleceğin özgürlükçü toplumunu yaratmak ne derin ekoloji gibi insanı dışlayan mistik bir felsefeyle, ne bireysel anarşizmle, ne de işçi sınıfının (ya da başka herhangi bir sınıfın) iktidar mücadelesiyle mümkündür. Bookchin elbette kapitalist toplum ilişkilerinin ve çıkar

mahallemiz, köyümüz ve kentimizde yaratacağımız doğrudan karar alma mekanizmalarına taşıyabiliriz. Bu düşünceyi etik bir toplum yaratmaya işaret edip meydanlarda küresel kapitalizmin yıkıcılığına karşı sosyal hareketler örgütleyerek büyütebiliriz!

Kaynakça

Brian Tokar *Murray Bookchin, visionary social theorist, dies at 85*

<http://zmag.org> Erişim tarihi: 20 Ağustos 2006

Janet Biehl *Murray Bookchin Obituary* - Obituary by Janet Biehl, for the *Burlington Free Press*

http://www.social-ecology.org/staticpages/index.php?page=mb_obit&topic=mb_obit, Erişim tarihi: 19 Ağustos 2006

Murray Bookchin, *Marxism, Anarchism and the Future of the Left* 1999 A.K Press Edinburgh & San Francisco.

Reha Alpay & Emet Değirmenci, "Bookchin ile Buluşma". *Toplumsal Ekoloji*, 1. sayı, 2002.

Reha Alpay, *Bookchin' nin Ardından*. Dünya, Australia's Turkish Newspaper Vol: 24./33 22 Ağustos 2006.

DVD: *The Forms of Freedom*, Murray Bookchin'in 23 Mart 1985 de The Farm, Kaliforniya'da yaptığı konuşma.

Murray Bookchin, *Re-enchanting Humanity* Cassel 1995 London.